

Uzroci Seljačke bune 1573. godine

Vincek, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:999986>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-18**

image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

image not found or type unknown

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA POVIJEST

ZAVRŠNI RAD
UZROCI SELJAČKE BUNE 1573.GODINE

RIJEKA

30. 6. 2015.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA POVIJEST

ZAVRŠNI RAD
UZROCI SELJAČKE BUNE 1573.GODINE

Mentor: dr. sc. Maja Ćutić Gorup

Student: Luka Vincek

Smjer: Povijest / Filozofija

Treća (3.) godina preddiplomskog studija

RIJEKA

30. 6. 2015.

Sadržaj

UVOD	1
1. DIO	3
A. PROVALA TURAKA	3
B. DOLAZAK HABSBURGOVACA NA VLAST	4
C. PROMJENE U STRUKTURI FEUDALNE RENTE	5
D. PRAVO PRVOKUPA I MONOPOLIZIRANJE TRGOVINE.....	11
2. DIO.....	17
A. FEUDALNA RENTA NA SUSJEDGRADU I STUBICI UOČI SELJAČKE BUNE 1573. GODINE.....	17
B. IMOVINSKO PRAVNI SPOR OKO SUSJEDGRADSKO- STUBIČKOG VLASTELINSTVA KAO DODATAN IZVOR SELJAČKOG NEZADOVOLJSTVA.....	23
ZAKLJUČAK	25
LITERATURA.....	27

UVOD

Seljačka buna 1573. godine predstavlja jedan od najvećih revolucionarnih pokreta hrvatskog puka u cjelokupnoj našoj povijesti. Možda taj pokret zbog svoje kratkotrajnosti u nečijim očima i ne izgleda toliko bitan, ali sama suština i razlog zbog kojeg se buna zbila pobija svako omalovažavanje. Buna štoviše dobiva na vrijednosti zbog toga što je vode obični ljudi koji su živjeli na marginama onodobnog društva, a ne oni koji su od samog društvenog uređenja izvlačili najviše beneficija. Tema ovog završnog rada neće biti cjelokupna analiza seljačke bune. Svoje sam istraživanje ograničio na njezin, po mojem mišljenju, najvažniji dio-njezin uzrok, tj. kao što će se kasnije pokazati njezine uzroke. S istraživanjem dostupne materije korištene za pisanje završnog rada došao sam do sljedećeg zaključka. Uzroci bune nisu toliko jednostavni kao što bi se na prvi pogled činilo. Naime, kako bih vjerodostojno prikazao poteškoće koje su tištile najpotlačeniji dio onodobnog društva morati ću svoju analizu dodatno proširiti. Iz tih će se razloga moj rad i radi preglednosti i lakšeg shvaćanja problematike sastojati od dva velika poglavlja. U prvom ću dijelu iznijeti političke promjene koje su zadesile tadašnju kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju te do kakvih su promjena dovele ta potresanja. Naravno, pažnju ću posvetiti i jednom od najbitnijih događaja u tadašnjoj europskoj politici. To je naravno provala Osmanskog Carstva u samo srce Europe. S tim provalama i njenim posljedicama, kao što ću i kasnije prikazati, dolazi do znatnih promjena u organizaciji društvenih i privrednih odnosa koji će odigrati znatnu ulogu u pogoršavanju položaja svih zavisnih stanovnika na ovom našem području. U tome pogledu prikazati ću promjenu položaja kmetova koja se dogodila s prelaska 15. u 16. stoljeće. Ukratko govoreći pažnju ću posvetiti promjenama u strukturi feudalne rente i promjenama u trgovini koja je u novom stoljeću prešla u ruke povlaštenih slojeva stanovništva. U drugom dijelu rada detaljno ću analizirati situaciju u samom središtu buna, tj. na Susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu. Ovdje ću, uz probleme koji će biti spomenuti u prvom djelu rada, a koji su isto tako karakteristični i za navedeno vlastelinstvo, pažnju posvetiti i specifičnom imovinsko pravnom sporu oko spomenutog vlastelinstva koji je zbog svoje važnosti odigrao nemalu ulogu u buni. Naposljetku zaključak će sadržavati rezime svega izrečenog te će u njemu biti izloženi uzroci izbijanja bune.

Što se tiče literature koja je korištena za istraživanje i pisanje ovog rada prvenstveno se koristi građa pisana hrvatskim jezikom. Nažalost to je tako jer za problematiku ove bune previše stranaca nije pokazalo interes. Međutim, postoje dva poprilično važna strana

povjesničara koji su pisali o buni. To je prije svega Mađar Nikola Istvanffy koji je i suvremenik samih događaja, ali nažalost prijevod tog dijela nije dostupan. No, postoje reference suvremenih hrvatskih povjesničara na to djelo pa se da zaključiti koje je mišljenje Mađar zagovarao. Isti je slučaj i sa sovjetskim povjesničarom Bromlejom koji nije suvremenik događaja ali je svojim istraživanjem dao znatan doprinos za shvaćanje uzroka bune. Iako je često bio meta kritika zbog nekih svojih zaključaka vrijednost njegovog djela zbog toga ne gubi na značaju.

Nedostatak primarnih izvora i ne predstavlja prevelik problem kod ovog završnog rada jer su suvremeni povjesničari zbog sačuvanosti arhivske građe ipak bili u mogućnosti da analizom podataka prikažu gotovo potpunu vjerodostojnu sliku o onodobnoj situaciji. Tako su od velike koristi onodobni urbari o ubiranju feudalne rente, razna pisma slana kako od strane kmetova prema višim instancama ili međusobne prepiske vladara sa feudalcima i sl. Ovdje još valja spomenuti i spise sa sudskih vještačenja koji dodatno upotpunjuju naše razumijevanje problematike.

Kao što sam već napomenuo, zbog navedenih razloga oslanjao sam se prvenstveno na hrvatske povjesničare iz raznih perioda. Prije svega ovdje treba napomenuti Josipa Adamčeka koji je najveći dio svog opusa posvetio upravo agrarnim odnosima u Hrvatskoj i seljačkim bunama iz svih perioda. Koristio sam njegove knjige i znanstvene članke: „Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća“, „Bune i otpori : seljačke bune u Hrvatskoj u 16. stoljeću.“, „Seljačka buna 1573.“, „Uzroci i program seljačke bune 1573. godine.“, „Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči seljačke bune 1573.“ Nemalu ulogu mome shvaćanju uzroka seljačke bune odigrala su i djela Nade Klaić: „Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću“ te „Društveni razvoj u Hrvatskoj od početka 16. do početka 20.stoljeća.“ Također puno informacija prikupio sam i u djelu „Hrvatsko-Slovenska seljačka buna godine 1573.“ našeg povjesničara s početka 20.stoljeća Josipa Hartingera. Valja navesti i doprinos Stjepana Antoljaka i njegovih djela: „Bune pučana i seljaka u Hrvatskoj“ i „Nekoliko marginalnih opaski o seljačkoj buni 1573.godine.“

Djela Ivana Kampuša „Javni tereti hrvatskih seljaka u razdoblju seljačke bune“ i „Porezni popisi i obračuni dike u Varaždinskoj županiji u 16.stoljeću“ također su dala svog doprinosa ovom istraživanju. Ne smijem izostaviti ni slovenskog povjesničara Bogu Grafenauera i njegov rad „Razvoj programa slovenskih seljačkih buna od 1473. do 1573.“ Tu

su još Jaroslav Šidak i Ferdo Gestrin koji donose neke specifične podatke koji se pokazuju bitnim u dobivanju cjelokupne slike.

1. DIO

Kvalitetno sagledavanje uzroka seljačke bune nije moguće, a da se prije toga ne sagleda cjelokupna političko-socijalna situacija u zemlji. Ovdje su bitna dva momenta za određivanje te situacije.¹ To je pod brojem jedan provala turske sile na područje Europe i samim time naših krajeva, dok je pod brojem dva bitan element dobivanje novog suverena koji vlada nad hrvatskim narodom, tj. dinastije Habsburgovaca. Što se tiče dolaska ovih potonjih na vlast, promjena nije tekla potpuno glatko, naime, izbio je svojevrsni građanski rat. Ove dvije, možemo ih nazvati vojno-političke promjene utjecale su pak na promjene u gospodarsko-socijalnom području. U narednom tekstu pozabavit ću se navedenom tematikom.

A. PROVALA TURAKA

Suvremena povijesna znanost provalu Turaka na Europski kontinent datira u 14.stoljeće, tj. u godinu 1353. kojom se obilježava osvajanje poluotoka Galipolja. Tako započeto koraćanje po balkanskom poluotoku postalo je nezaustavljivo. Stotinu godina nakon početka ekspanzije Osmanlije su stigle i pred naša vrata. Naime, s godinom 1464. i padom Bosanskog kraljevstva postalo je sasvim izvjesno da se razdoblje relativno mirnog života ovime prekida. Tada nastupaju gotovo svakidašnji upadi uzurpatora na naš teritorij. To su prije svega pljačkaški pohodi prilikom kojih se s vlastelinstava i gradova otuđuje hrana i imovina. Što je još bitnije odvođe se i ljudi u ropstvo. Takve prilike rezultirale su masovnim napuštanjem tih opustošenih područja, naročito u 16.stoljeću, i naseljavanjem onih teritorija koji su ostali koliko toliko sigurni od svakodnevnih pljački. To relativno sigurno područje zauzimalo je širi prostor oko gradova Zagreba, Varaždina, Koprivnice, Karlovca, Ogulina, te područje Hrvatskog primorja. Taj preostali dio nekadašnjeg Hrvatskog Kraljevstva nazivamo *ostacima ostataka*. Na njima privredna aktivnost buja i oni postaju glavni nosilac onodobne

¹Antoljak, S. „*Bune pučana i seljaka u Hrvatskoj*“, str.126.

privrede.²Opustjelo područje postalo je teren na kojem se organizirala obrana i koje je s godinama dobilo samostalnu upravu. Taj obrambeni pojas naziva se Vojna krajina. Organiziranje Vojne krajine odigralo je važnu ulogu u razvoju unutrašnjeg tržišta u Hrvatskoj.³Naime, s prodorom Osmanlija glavni kupac hrvatskih poljoprivrednih proizvoda postaju vojne posade koje obitavaju u graničnim utverdama. Sukob oko monopoliziranja tog tržišta bit će detaljno prikazan u odlomku pod naslovom potiskivanje seljačke trgovine i pravo prvokupa. Možemo stoga sada zaključiti da je prodor Osmanlija imao višestruke posljedice:

- 1.Slomljeno je Hrvatsko kraljevstvo i srozano na najmanji teritorijalni opseg.
- 2.Prisilne migracije stanovništva u sigurnije dijelove kraljevstva u kojima privredni razvoj nastavlja svoj uspon.
- 3.Novi trgovački putovi otvoreni su prema sada novom glavnom potrošaču seljačkih proizvoda-vojsci. Miris novca privukao je mnoge željne velike zarade.

B. DOLAZAK HABSBURGOVACA NA VLAST

Smrt kralja Matije Korvina 1490. godine značila je slom centralističke politike.⁴ Takvom centralističkom politikom Korvin je sebi stekao brojne protivnike, među kojima su se posebno isticali feudalni magnati. Njih je posebno dirala odredba kojom je uveden novi porezni sistem čime su dokinute njihove porezne egzempcije. Tim je potezom sasvim sigurno stekao privrženost običnog puka koji mu je tim povodom nakon njegove smrti često uz ime dodavao i epitet *dobar kralj*. Jaka centralistička politika vladara omogućila je i stabilizaciju granice i nakon pada Bosne.⁵ Slom centralizma 1490. omogućio je otvoreni nastup feudalne reakcije.⁶ To se posebice vidi kod izbora novog kralja Vladislava II. Jagelovića koji se morao obvezati da će vladati u suradnji s višim plemstvom te da će ukinuti porezne odredbe svog prethodnika. Tako oslabljena vlast kralja dovela je do svojevrsne feudalne anarhije i borbe među plemstvom, onim nižim i višim, u tome tko će sebi prigrabiti što više bogatstva. Sasvim je sigurno da su takve nesređene i nestabilne prilike u kraljevstvu doprinijele svojevrsnom

²Adamček, J. *Bune i otpori: seljačke bune u Hrvatskoj u 17. stoljeću*, str. 14.

³Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća*, str. 300.

⁴Isto, str. 54.

⁵Adamček, J., *Uzroci i program Seljačke bune 1573. godine*, str.51.

⁶Adamček, J. „*Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća*“, str. 56.

kaosu u obrani zemlje. To su najbolje iskoristili turski osvajači. Prilike se ipak mijenjaju dolaskom Habsburgovaca na hrvatsko prijestolje koji se ne libe ostvariti svoja prava⁷, ali kao što ćemo vidjeti, njihovo preuzimanje vlasti nije teklo glatko. Naime samo dio plemstva je 1527.godine prihvatio za kralja Ferdinanda Habsburškog dok je ostatak za svog kralja priznavao jedino Ivana Zapolju. U takvoj pomutnji kakvu je predstavljao građanski rat dodatno je ojačala samovolja plemića koji su pljačkali posjede svojih neistomišljenika. Naravno nisu se na udaru našli utvrđeni dvorovi vlastele, već su i u ovom slučaju prvi na meti bili neutvrđeni seljački posjedi. Vlast Ferdinanda Habsburškog stabilizirala se tek 40-ih godina.⁸ Međutim, u političkom životu Hrvatske i dalje je krupnu ulogu odigravao feudalni hrvatsko-slavonski sabor koji se je, kao što će se u kasnijem tekstu vidjeti, u mnogome suprotstavljao politici dvora i vodio se politikom kojom je dodatno financijski ojačavao položaj svojih članova.

C. PROMJENE U STRUKTURI FEUDALNE RENTE

U ovom ću odjeljku prikazati kako su novonastale prilike utjecale na položaj zavisnih seljaka u Kraljevini Slavoniji. Kao što će se iz kasnijeg teksta vidjeti, proces pogoršanja položaja navedene skupine stanovnika tekao je postepeno. Dok još u 15. stoljeću feudalna potraživanja i ne predstavljaju posebice teške terete, situacija se krajem stoljeća drastično mijenja. Takvo loše stanje za zavisne seljake doživljava svoju kulminaciju u 17. stoljeću ponovnim vezivanjem seljaka uz zemlju vlastelina, tzv. refeudalizacijom. 16. stoljeće, koje je i stoljeće velike bune, predstavlja stoga prijelazno razdoblje.⁹

Gledajući u globalu struktura feudalne rente dijeli se na ova četiri osnovna podavanja:

1. Novčana renta.
2. Naturalna renta.
3. Radna renta.
4. Crkvena desetina.

⁷Klaić, N. *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću.*, str. 13.

⁸Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća.*, str. 233.

⁹Isto., str. 488.

Zbog ograničenosti s prostorom i samom temom završnog rada neću moći do u potpunosti analizirati svaki od ovih tipova renta, ali ću bez obzira na to nastojati prikazati osnovne tendencije koje je svaka od njih pokazivala tijekom navedenih stoljeća, a to su 15. i 16. Kada analiza bude gotova pokazat će se u kolikoj su mjeri te promjene imale utjecaja na izbijanje seljačke bune 1573. godine.

Krenimo stoga prvo s analizom stanja feudalne rente u 15. stoljeću. Prvo ćemo sagledati stanje sa novčanom rentom.

U domenu novčane rente spada pobiranje redovnih i izvanrednih novčanih podavanja. Visina tih podavanja-najčešće onih redovnih-katkada je bila propisana i nije se godinama mijenjala, što je išlo na ruku zavisnim seljacima, a katkada je visina podavanja varirala iz godine u godinu-najčešće podavanja za vojsku. Novčanih podavanja ili poreza bilo je nekoliko i pobirali su se najčešće nekoliko puta godišnje. Također, iznos novčane rente ovisio je o nekoliko faktora. Najbitniji je bio veličina selišta, tj. posjeda na kojem kmet živi.

Novčana renta predstavlja u 15. stoljeću glavno feudalno podavanje.¹⁰ Na prvi pogled to se čini pomalo čudnim. No takvo čuđenje je samo trenutno. U navedenom razdoblju nastalo je mnogo gradova i gradskih naselja.¹¹ Ta su gradska naselja postala tržište za proizvode seljaka koji su živjeli u okolnim selima i ona su imala veliku ulogu u proširivanju robno-novčanih odnosa. Istovremeno s razvojem gradskih naselja u poljoprivrednoj proizvodnji polako dolazi do specijalizacije u samoj toj proizvodnji. Tako primjerice kmetovi koji žive u krajevima sa potencijalno dobrim uvjetima za uzgoj vinove loze preferiraju njen uzgoj. Takav slučaj nalazimo i na za nas bitnom Susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu. Ono što je ovdje bitno za istaći je činjenica da su zavisni seljaci do godine 1514. mogli slobodno odseliti sa imanja vlastelina, raspolagati sa svojom imovinom. Takvim slobodinama bio je znatno olakšan njihov život. Na nivo razvoja robno-novčanih odnosa svoj su utjecaj imali i vanjski činioci. To je prije svega pojava svjetskog tržišta i porasta robne razmjene među susjednim regijama.¹² U sve te nove trgovačke tokove u 15. stoljeću uključili su se i zavisni seljaci koji su slobodno mogli trgovati sa viškom svojih proizvoda. Vlastodršci tome nisu stvarali prepreke jer su takvim stanjem stvari išli sebi na ruku. Za nas ovdje je posebno bitna razmjena proizvoda sa susjednom Slovenijom u kojoj su posebice sudjelovali i seljaci akteri seljačke

¹⁰Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća.*, str.158.

¹¹Klaić, N. *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća.*, str. 16.

¹²Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća.*, str. 161.

bune. Takva situacija bila je od koristi za sve sudionike feudalističkog uređenja. Zavisni su seljaci u trgovini prvenstveno vidjeli šansu da zarade novac i tako plate podavanja koja su bili dužni platiti, a da pritom ne moraju nemilice raditi ono što vlastelin od njih zahtijeva, dok su vlastelini i vladar u svemu tome do novca dolazili relativno lako bez potrebe da i sami sudjeluju u trgovini. Stoga je sasvim jasno, zbog čega je novčana renta preuzela primat u feudalnim podavanjima. Prema tome, promjene u sistemu feudalne rente s tim su dovele do poboljšanja položaja zavisnih seljaka.

Sljedeću vrstu feudalnih podavanja predstavljaju prirodne dace. Kao prirodna daca pobirali su se gotovo svi seljaci proizvodi. Tu prvenstveno spadaju ratarske kulture, domace životinje i jedna posebna prirodna daca koja je naročito bitna za Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo-gornica. Gornica je prirodna daca u vinovoj lozi, tj. samom njezinom proizvodu vinu. O samo gornici bit će riječi u nastavku teksta. Kao i novčane dace i prirodne su se dijelile u dvije osnovne skupine. To su redovite i izvanredne prirodne dace. Redovite su, kao što je i slučaj sa novčanim, određivane i pobirane u pravilu prema veličini seljčkog posjeda.¹³ Prirodna podavanja međutim u 15.stoljeću nisu predstavljala neki pretjerano veliki teret. Sačuvani registri iz tog razdoblja redovito pokazuju tendenciju opadanja tog tereta na gotovo svim vlastelinstvima. Iznimka su poneki kaptolski posjedi, ali oni međutim ne utječu na globalnu sliku. Zbog spomenute važnosti koju ima novac za vlastelu prirodna podavanja, a kao što ćemo kasnije vidjeti i radna renta, komutirana su u novčani ekvivalent.¹⁴ Seljaci su čak molili da se razna prirodna podavanja komutiraju u svoj novčani ekvivalent jer su time bitno smanjeni njihovi tereti.¹⁵

Gornica je kao što sam već naveo ovdje za nas najbitnija prirodna dachina. S obzirom da je Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo smješteno u Hrvatskom zagorju, za koje se zna da zbog svoje konfiguracije terena i nije pretjerano prikladno za neku intenzivniju ratarsku proizvodnju, proizvodnja vina predstavlja apsolutni primat u svim poljoprivrednim kulturama. Koliko je vinogradarstvo razvijeno na tom vlastelinstvu, ponajbolje govori podatak da je upravo taj prostor vodeći u proizvodnji te kulture.¹⁶ Prostor je to s najviše obrađenih vinorodnih gorica. Komutacijom te prirodne rente u njen novčani iznos u 15.stoljeću, gornica postaje i najvažniji novčani prihod vlastelina Susjedgrada i Stubice.

¹³Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća.*, str. 101.

¹⁴Isto., str. 141.

¹⁵Klaić, N. *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća.*, str. 17.

¹⁶Adamček, J. „*Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči seljačke bune 1573.*“, str. 160.

Već se i iz prethodnog teksta daje iščitati da radna renta ne predstavlja za zavisnog seljaka onoga doba pretjerano težak feudalni teret. Ona je predstavljala obavezu zavisnih seljaka da određeni broj dana rade na alodiju vlastelina, vrše razne prijevoznike usluge za vlastelina i sl. Uvidom u urbare da se izvesti nekoliko zaključaka o stanju radne rente. Kao prvo na nekim mjestima radna je renta u drugoj polovici 15.stoljeća komutirana u novčana podavanja. Zatim, na više mjesta radna obaveza bila je određena kao kolektivna obaveza nekog sela a ne pojedinog kmeta, te je iz tog razloga njeno obavljanje bilo znatno olakšano. Oni kmetovi koji su pak obavljali tlaku bili su oslobođeni većine novčanih podavanja.¹⁷

Kao posebna vrsta feudalnog tereta navodi se i crkvena desetina. Desetina kao što i samo ime govori predstavlja deseti dio neke cjeline. Taj deseti dio moralo je svako seljačko gospodarstvo davati, najčešće dva puta godišnje, crkvenim velikodostojnicima.¹⁸ Međutim, pohlepa svjetovnih vlastelina na čijim su posjedima živjeli ti kmetovi koji su desetinu i podmirivali, dovela je do sukoba oko crkvene desetine između njih i svećenstva. Sukob je bio toliko izražen da je pod pritiskom pojedinog vlastelina svećenstvo često bilo prinuđeno da tu svoju desetinu da u najam vlastelinu. Taj najam je obično bio simboličnog iznosa, pa je vlastelin na njemu sasvim sigurno imao zaradu.¹⁹ Kao što je slučaj sa svim feudalnim teretima i crkvena je desetina u 15.stoljeću komutirana u novčano podavanje. Ovdje vidimo obrazac koji se provodio tijekom čitavog 15.stoljeća-vlastelini su pod svaku cijenu sebi željeli osigurati novčanu zaradu.

Pod takvim, možemo ih nazvati povoljnim uvjetima koje je pružalo ovo stoljeće, i unutar samog zavisnog sloja stanovništva dolazi do određene diferencijacije. Tako oni sposobniji za trgovinu uspijevaju se nametnuti i uspijevaju zaraditi novčane iznose koji su i uvelike premašivali rentu koja je bila određena za plaćanje.²⁰ S dolaskom novog stoljeća ti će sposobniji seljaci biti najviše pogođeni novim teretima te će se i pokazati kao glavni inicijatori i vođe promjena. Među njih su spadali i vođe velike seljačke bune iz 1573., Matija Gubec i Ilija Gregorić kmetovi Susjedgradsko-stubičkog vlastelinstva.²¹

¹⁷ Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća.*, str. 97.

¹⁸ Isto., str. 72.

¹⁹ Isto., str. 73.

²⁰ Isto., str. 98.

²¹ Antoljak, S., *Nekoliko marginalnih opaski o seljačkoj buni 1573. godine*, str. 94.

Nakon ovog kratkog izlaganja možemo u nekoliko točaka zaključiti kakvo je bilo stanje sa feudalnom rentom u 15.stoljeću i kakav je to utjecaj imalo na svakodnevicu zavisnih seljaka:

1. Interes vlastele u 15. stoljeću sve je više okrenut lakoj novčanoj zaradi.
2. Ta se zarada dobivala na taj način što se ona pobirala od zavisnih seljaka.
3. Da zavisnim seljacima olakšaju dolazak do novca, vlastelini im omogućuju slobodno sudjelovanje u trgovini, kako s gradovima u zemlji (potiču razvoj novih trgovišta i gradskih središta) tako i sa susjednim regijama (posebice sa današnjom Slovenijom)
4. Iz tih razloga najbitnije seljačko podavanje postaje novčana renta, dok u sporedni plan padaju naturalna podavanja i tlaka.
5. Pohlepa vlastele za novcem navodi ih da za nisku najamninu otkupljuju od Crkve pravo na desetinu, koja se zatim prevodila na novčani ekvivalent. Takvim postupcima dodatno su okrupnjivali svoje bogatstvo.
6. Takvo stanje dovodi do poboljšanja položaja zavisnih seljaka.

Sada prelazimo na stanje u 16.stoljeću. Za razliku od prethodnog stoljeća stanje je sada bitno drugačije, što naposljetku dovodi do pogoršanja položaja onih najosjetljivijih u društvu. Gotovo neprekidni ratovi s Turcima imali su u 16.stoljeću mnogo dublji utjecaj na razvoj privrede nego u prethodnom razdoblju. Turci su veliki dio Hrvatske osvojili, a njihova su pustošenja dovela do masovnog iseljavanja stanovništva u preostale relativno sigurnije krajeve zvane ostaci ostataka. Ratovanja su stanovništvu nametnula i brojne nove obaveze.²² Usporedno s negativnim utjecajem turskih ratova, jednako kako i Hrvatsku tako i druge zemlje srednje Europe, promjene u agrarne odnose donosi i tzv. revolucija cijena. Monetarni poremećaj izazvao je uvoz velikih količina zlata i srebra iz Amerike. Opći porast cijena obezvrijedio je novčanu rentu. Novčane su daće, naime, u pravilu prema urbarima bile fiksirane i feudalci ih nisu mogli mijenjati u skladu sa smanjivanjem vrijednosti novca.²³ Takva situacija koja je dovodila do smanjivanja vrijednosti novca najviše je išla na ruku zavisnim seljacima, koji su morali plaćati iste iznose, premda je sada novac manje vrijedio. No takva se po vlasteline nepovoljna situacija nije zadržala dugo. Takva situacija navela je feudalce da preuzmu trgovinu u svoje ruke. S tim u vezi pada vrijednost novčane rente te se

²²Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća.*, str. 229.

²³Klaić, N. *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća.*, str. 16.

sada pozornost prvenstveno posvećuje naturalnoj renti. Kao što ćemo vidjeti u narednom tekstu novonastalu pomutnju debelo su iskoristili oni na najvišim društvenim položajima.

Dakle, vrijednost novčane rente sve više opada tokom 16.stoljeća. Od nje preostaje samo porez koji se morao plaćati državi. Vlastela se sada orijentira poglavito na naturalnu rentu koja postaje glavni oblik feudalne eksploatacije u 16.stoljeću.²⁴ Iz tog razloga dolazi i do komutacije novčane rente u naturalna podavanja. Vlastelin je od svojih podložnika uzimao prema urbarima određenu količinu poljoprivrednih proizvoda, a zatim je od preostalih proizvoda uzimao i desetinu. Ta je desetina zapravo predstavljala crkvenu desetinu koja kao što sam već napomenuo prelazi u 16.stoljeću u ruke svjetovne vlastele.²⁵ Da situacija po kmetove može biti još gora pokazat će i praksa koja se sve jače provodi u navedenom stoljeću. Ta se praksa zove feudalno pravo prvokupa kojim vlastelin ima pravo prvi otkupiti višak proizvoda svojih kmetova koji je u prijašnjem razdoblju bio namijenjen za slobodnu seljačku trgovinu. No o tome će biti više riječi u narednom tekstu.

Radna renta u ovom razdoblju počinje također dobivati na važnosti.²⁶ Odlukom hrvatskog sabora iz 1562.godine²⁷ radne su obveze kmetova pobliže precizirane. Jedno seljačko gospodarstvo moralo je primjerice godišnje davati 10 dana rada na utverdama širom Vojne krajine. Uz radove na pograničnim utverdama, vlastela je zahtijevala i sve intenzivniju obradu alodijalnog posjeda sve u svrhu većih naturalnih prihoda koji će potom biti prodavani vojsci. Nametnute obveze nisu bile velike, ali je poteškoću zadavalo to što se na rad moralo odlaziti na područja koja su bila dosta udaljena od mjesta stanovanja, a i prehrana i ostale potrepštine nisu bile osigurane. Radna obaveza zavisnih kmetova postepeno se povećava od 50ih godina 16.stoljeća, te svoju kulminaciju doseže u 17.stoljeću ponovnim vezivanjem kmetova uz vlastelinsku zemlju, tzv. refeudalizacija. Takvo stanje sasvim sigurno označava pogoršanje u odnosu na prethodno stoljeće.

²⁴Adamček, J. *Seljačka buna 1573.*, str. 8.

²⁵Blaznik, P. „*Razvoj feudalne rente u slovenskim pokrajinama do 16. stoljeća.*“, str. 135.

²⁶Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća.* str. 488.

²⁷Isto., str. 498.

D. PRAVO PRVOKUPA I MONOPOLIZIRANJE TRGOVINE

U razvoju unutrašnjeg tržišta u Hrvatskoj važnu je ulogu odigralo stvaranje Vojne krajine. S porastom turske opasnosti broj se vojnika u tom obrambenom pojasu proporcionalno povećavao. Naravno svu tu silu trebalo je i uzdržavati. Veći dio vojske uzdržavale su unutarnjo-austrijske pokrajine. Bansku vojsku plaćala je preko bana Ugarska kraljevska komora, a hrvatski su staleži s vremena na vrijeme uzdržavali manje jedinice.²⁸ Ta se vojska opskrbljivala na lokalnom hrvatskom tržištu. Vojne su vlasti naime tvrdile da je doprema većih količina namirnica za njenu opskrbu iz nasljednih pokrajina nemoguća i posve nerentabilna. Opskrba vojske postala je već 30-ih godina 16.stoljeća aktualan problem.²⁹ Vojska je često bila nedovoljno opskrbljena. Bili su česti slučajevi gladovanja. Zbog toga vladar i vojne vlasti počinju zahtijevati od hrvatskih staleža da se aktivnije uključe u opskrbu. Naravno, taj teret nije išao preko njihovih leđa, nego su opet ispaštali oni najpotlačeniji. Staleži su primjerice saborskom odlukom iz 1538.godine³⁰, u kojima su naravno i sami sudjelovali jer su članovi sabora, prisilili kmetove da za uzdržavanje vojske besplatno daju određene količine seljačkih proizvoda. Međutim, feudalci su uskoro uvidjeli mogućnost da svojim uključivanjem u trgovinu prigrabe sebi još više novaca. Kao što sam već napomenuo prilike su se u 16.stoljeću znatno promijenile u odnosu na one u prethodnom razdoblju i novčana renta sada više nije predstavljala takvu zadovoljštinu kakvu je imala prije. Bilo je potrebno naći nove putove kako sebi osigurati život dostojan vlastele. Bilo je to aktivno uključivanje u trgovinu na unutrašnjem i vanjskom tržištu.³¹ Da se to postigne moralo se prije svega potisnuti iz nje one koji su se tom trgovinom do sada bavili. Naravno, bili su to, kao što je već i rečeno, zavisni seljaci.

Feudalci su svoj monopol u trgovini poljoprivrednim proizvodima legalizirali putem Sabora. Najvažniji korak u tom planu da se trgovina seljačkim proizvodima prebaci u vlastite ruke predstavljalo je vlastelinsko pravo prvokupa koje je ozakonjeno 1550.godine.³² To je pravo omogućivalo vlastelinima da od svojih podložnika zahtijevaju da kad kreću na tržište sa viškom svojih proizvoda prvo pitaju njih da li ih žele otkupiti. Naravno da je to predstavljalo samo cerejmonijal jer je kupovina proizvoda od seljaka za vlasteline u ovom razdoblju bila od

²⁸ Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. Stoljeća*, str. 301.

²⁹ Isto., str. 301.

³⁰ Isto., str. 302.

³¹ Gestrin, F. „*Trgovina i seljačke bune u Sloveniji i Hrvatskoj u 16. stoljeću*“, str. 201.

³² Adamček, J. „*Uzroci i program Seljačke bune 1573. godine*“, str. 54.

esencijalne važnosti. Bilo je jasno da će oni prvi otkupiti te proizvode i plasirati ih na tržište. Dodatan problem za zavisne seljake kod te transakcije predstavljala je i cijena koja im je bila ponuđena. Ona je bila mizerna i nije predstavljala nikakvu trgovinu nego najobičniju otimačinu.³³ Pošto su tako sasvim lako i legalno dolazili do potrebnih proizvoda za trgovanje, jer je njihova vlastita alodijalna proizvodnja u 16.stoljeću bila oskudna, više ih ništa nije priječilo da to i učine. U tako stvorenoj situaciji oni su preuzeli apsolutni monopol na unutarnjem tržištu, dakle trgovini s vojskom. Kako je ta trgovina funkcionirala vidi se iz predstavke vladaru iz 1560.godine koju su napisali vojni opskrbnici Franjo Teuffenbach i Franjo Poppendorf.³⁴ Oni u tom tekstu opširno prikazuju poteškoće u opskrbi vojske, a glavnu poteškoću toga oni vide u monopolu feudalne gospode nad trgovinom. Optužuju feodalce da od kmetova, nakon što su podmirili sve obaveze, otkupljuju po cijeni koju sami određuju žitarice, vino i životinje. Kmetovima zbog toga ne ostaje ništa za prodaju. Osim toga, tvrde ova dvojica, feodalci zabranjuju svojim kmetovima da bilo što prodaju ili oglose bez njihove dozvole. Trgovina koju su vodili feodalci Teuffenbach i Poppendorf okarakterizirali su kao najgore lihvarjenje. Gospoda su cijene proizvodima određivala sama i to u takvom omjeru da su često za robu koju su platili recimo 1 forintu kasnije preprodavali po deset puta većoj cijeni.³⁵ Kao dodatnu podlost hrvatske vlastele vojni opskrbnici navode slučaj po kojem se ako je situacija na tržištu bila takva da se u nekom određenom trenutku nije mogla ostvariti visoka cijena vlastelini bi obustavili prodaju i time namjerno izazivali nestašice proizvoda i njihov nagli skok cijena, pa bi ponovno kad bi se situacija okrenula u njihovu korist krenuli s poslovanjem. Vojska je morala prihvaćati takve postupke iz razloga što neku alternativu nisu imali, a vojska koja ne jede nije vojska.³⁶ Takvu smjelu politiku hrvatske vlastele mogli bi i bez nekog ustručavanja nazvati i ratnim profiterstvom koje je pokazalo njihova prava lica. Ta su lica bila takva da se najprije zadovolje vlastite potrebe a za druge ih i nije bilo previše briga. Teuffenbach i Poppendorf su za takve postupke lihvarjenja i nasilnog otkupa proizvoda poimenično optužili gotovo sve bogatije velikaše i plemiće u Hrvatskoj. Tako se na tom popisu nalaze imena zagrebačkog biskupa, kneza Nikole Zrinskog, što je za nas posebno bitno tadašnje vlasnike susjedgradsko-stubičkog vlastelinstva Andriju Bathoryja i Andriju Teuffenbacha, Petra Ratkaja, Petra Keglevića, bana Petra Erdodya itd.³⁷ Na kraju te

³³ Adamček, J. „Uzroci i program Seljačke bune 1573. godine“, str. 55.

³⁴ Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća.*, str. 303.

³⁵ Isto., str. 304.

³⁶ Isto., str. 304.

³⁷ Isto., str. 304.

predstavke dvojac Teuffenbach i Poppendorf tražili su od vladara da naredi hrvatskoj vlasteli da dopusti svojim kmetovima uključivanje u trgovinu, pa tako i u trgovinu s vojskom, i to po cijeni po kojoj je vlastela od njih otkupljivala tj. otimala.³⁸ Logično je zaključiti da su time namjeravali smanjiti troškove koji su se trebali izdvajati za prehranu, a vidjeli smo iz teksta da su to uistinu bili znatni troškovi. Vladar je prema tome počeo prepisku sa hrvatskim saborom od kojeg traži da se riješi pitanje feudalnog monopola u trgovini, te da se dovede u red cijena, tj. da se ona ograniči na neku normalniju i vojnim djelatnicima prihvatljiviju cifru. Optuživao je pripadnike plemstva da „otkupljuje živež po niskoj cijeni i zatim njime vode trgovinu“. Tražio je od sabora da pronade način „da se zabrani takva prekupa i trgovina i da kmetovi mogu dovoziti i prodavati živež vojsci.“³⁹ Sasvim je sigurno da bi otvaranje trgovine kmetovima bilo od koristi predstavnicima vojnih vlasti u Vojnoj krajini, a predstavnicima vlastele to ne bi išlo na ruku. Koliko bi od toga koristi imali kmetovi teško je za pretpostaviti, ali može se zamisliti da njihov položaj ne bi bio znatno poboljšan. Zna se primjerice da su u mnogim navratima kad su kmetovi dovozili potrepštine vojnim posadama bili opljačkani od njih samih te da su za kaznu svome vlastelinu morali namjeriti štetu koju nisu počinili.⁴⁰ No, kao što se svakom, figurativno govoreći teško odreći masne kosti, tako je i vlastela pružala otpor tim novim predstavkama koje su se od nje zahtijevale.

Hrvatski je sabor nakon te predstavke vojnih opskrbnika i vladarevih potraživanja raspravljao na tu temu 15.3.1562. godine. Staleži, članovi hrvatskog sabora, su se energično usprotivili potencijalnom ukidanju njihovog prava prvokupa. U svoju obranu iznosili su smiješne teorije poput te da njihovi seljaci nisu u stanju trgovati s vojskom, što je krajnje licemjerno od njih jer su u prethodnom stoljeću svu trgovinu bez posredstva vlastele obavljali seljaci sami. Vlastelini i sabor su tvrdili da oni zapravo čine uslugu svojim podložnicima jer da nije njih i njihove akontacije pred berbu za robu koju će kasnije od njih otkupiti teško da bi ovi uopće mogli od čega živjeti. Plemstvo je zatražilo od vladara da se ne miješa u poslove trgovine „jer je u cijelom svijetu svakome slobodno da kupuje što hoće i prodaje ono što ima“.⁴¹ Međutim oni ne vide ili ne žele vidjeti da te slobode za koje se zalažu predstavljaju slobode samo za njih i nikoga drugoga. Takva svojevolska politika plemstva u odnosu prema vladaru trajala je kroz čitavo 16. stoljeće. I nakon velike seljačke bune 1573. godine situacija se nije promijenila, pa primjerice na hrvatskom saboru održanom 1581. na ponovno vladarevo

³⁸ Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća.*, str. 304.

³⁹ Grafenauer, B. „*Razvoj programa slovenskih seljačkih buna od 1473. do 1573.*“, str. 200.

⁴⁰ Isto., str. 201.

⁴¹ Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća.*, str. 304.

zahtijevanje da se pronade neki način glede preкупљivanja i prodaje seljačkih proizvoda koji bi odgovarao svima, posebice vlasteli i vojnim vlastima, sabor donosi takvu odluku kojom potvrđuje da je trgovina u Hrvatskoj slobodna i da bi svako ograničavanje te slobode svima nanijelo štetu.⁴² Slične odluke hrvatski je sabor donio i na zasjedanjima 1592. i 1594. godine⁴³.

Prema podacima o politici hrvatskog sabora o opskrbi Vojne krajine možemo zaključiti:

1. Prodaja seljačkih proizvoda odigrala je važnu ulogu u uključivanju vlastele u trgovinu.
2. Hrvatski su feudalci iz trgovine s vojskom političkim i nasilnim putem uspjeli istisnuti svoje kmetove, te su uspostavili apsolutni monopol.
3. Takva monopolistička trgovina vlasteli je donosila znatne prihode.
4. Sabor se, pod utjecajem vlastelina, uspio čvrstom politikom usprotiviti i vladarevim zahtjevima koji su sprječavali da se cijene poljoprivrednim proizvodima ograniče i stave pod kontrolu.⁴⁴
5. Najkraći kraj ponovno su izvukli zavisni seljaci koji za sad ostaju nemoćni da bilo što promijene.

Osim monopola na unutarnjem tržištu, nezasitna je vlastelinska pohlepa, uspjela monopolizirati i izvoznu trgovinu, posebice prema slovenskim pokrajinama.⁴⁵ Zapreka seljačkoj izвозnoj trgovini postao je također strogi carinski sistem, tzv. tridesetničarski sistem, koji je zaveden sredinom 16. stoljeća a imao je za svrhu kontrolu onoga što se uvozi i još bitnije onoga što se izvozi iz zemlje.⁴⁶ Uz paralelno povećavanje kontrole povećavale su se i tridesetničarske pristojbe⁴⁷ koje su se morale plaćati pri prijelazu granice. Za razliku od zavisnih seljakala koji su i u ovom slučaju bili nemoćni pred zakonom, hrvatski su se vlastelini pred vladarom pravdali povlasticama koje su im omogućavale da bez plaćanja pristojbi, tj. carine, mogu izvoziti proizvode sa svojih alodijalnih posjeda.⁴⁸ Međutim, vlastelini nisu trgovali samo svojom vlastitom robom već i nasilno otkupljenom robom svojih kmetova koju su se nadali preprodati po većoj cijeni od one koja se nudila na domaćem

⁴²Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća*., str. 305.

⁴³Isto., str. 305.

⁴⁴Hartinger, J. *Hrvatsko-slovenska seljačka buna godine 1573.*, str. 45.

⁴⁵Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća*., str. 306.

⁴⁶Isto., str. 318.

⁴⁷Kampuš, I., *Javni tereti hrvatskih seljaka u razdoblju seljačke bune*“, str. 82.

⁴⁸Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća*., str. 307.

tržištu. Kako je prema tome vlasteli bilo dopušteno trgovati s inozemstvom samo sa vlastitim alodijalnim proizvodima tridesetničari su tokom čitavog 16.stoljeća globili i vlastelinsku robu.⁴⁹ Bitan problem za nas u ovom slučaju je međutim bio u tome što su vlastelinsku robu preko granice vozili vlastelinski kmetovi pa su na kraju priče oni morali podmiriti vlastelinu onu štetu koju im je nanijela tridesetnička tarifa.⁵⁰

Uspostavljanje feudalnog monopola u unutrašnjoj i vanjskoj trgovini poljoprivrednim proizvodima i uspostavljanje novog tridesetničarskog sistema postalo je u doba velike seljačke bune 1573.godine jedan od najvažnijih uzroka nezadovoljstva.⁵¹ Koliko su potlačeni kmetovi bili ogorčeni situacijom koja je bila na snazi sredinom i krajem 16.stoljeća svjedoče i izjave uhvaćenih seljaka nakon bune. Uhvaćeni su seljaci na prvom saslušanju izjavili „da će se boriti, ako bude trebalo i sedam godina, sve dok sebi ne otvore putove i prolaze da mogu slobodno trgovati proizvodima.“⁵² Ustanici su naime za vrijeme bune sa posebnim žarom napadali tridesetničarske postaje i ubijali i protjerivali njene činovnike.⁵³ To samo dokazuje koliko su bili ogorčeni i bijesni položajem u kojem su se nalazili i koliko su se htjeli osloboditi te nanesene im nepravde.

Na kraju prvog dijela ovog završnog rada nameću nam se ovi zaključci:

1. Situacija u zemlji s prijelazom iz 15. u 16. stoljeće postaje nestabilna. Glavni uzročnici toga su konstantni sukobi s Osmanlijama u vanjskopolitičkoj, te dolazak Habsburgovaca na vlast na unutarnjopolitičkoj sceni.
2. Takve političke promjene dovode i do društveno-ekonomskih promjena. S tim u vezi sve više ispaštaju zavisni seljaci koji podnose najveće terete novonastale situacije.
3. Položaj zavisnih seljaka se znatno pogoršava u 16.stoljeću.
4. Događaju se promjene u strukturi feudalne rente. U 16.stoljeću novčana renta gubi svoj značaj te sada središte feudalne eksploatacije postaje naturalna renta.
5. Za razliku od situacije u 15. stoljeću gdje je zavisnim seljacima bila dopuštena, pa čak i poticana, slobodna trgovina u novom stoljeću ta trgovina se sustavno potiskuje i prelazi u ruke njihovih feudalaca.

⁴⁹Hartinger, J. *Hrvatsko-slovenska seljačka buna godine 1573.*, str. 63.

⁵⁰Kampuš, I. „*Javni tereti hrvatskih seljaka u razdoblju seljačke bune*“, str. 82.

⁵¹Gestrin, F. „*Trgovina i seljačke bune u Sloveniji i Hrvatskoj u 16. stoljeću*“, str. 196.

⁵²Grafenauer, B. „*Razvoj programa slovenskih seljačkih buna od 1473. do 1573.*“, str. 175.

⁵³Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća*., str. 318.

6. Potiskivanje seljaka iz trgovine poljoprivrednim proizvodima i zavođenje feudalnog monopola tom trgovinom, nasilno otkupljivanje proizvoda tzv. vlastelinskim pravom prvokupa, te povećanje naturalne rente postaju glavnim uzrocima seljačkog nezadovoljstva koji i kulminiraju velikom seljačkom bunom 1573. godine.

Ovdje moram napomenuti da je tako izložena situacija bila na većini svjetovnih vlastelinstva.⁵⁴ U drugom dijelu završnog rada pokazati ću da su takvi odnosi vladali i u samom epicentru seljačke bune tj. na Susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu. Međutim tamo uz navedene uzroke koje navodim u gornjem tekstu nalazimo i neke koji su pogodili samo kmetove navedenog vlastelinstva. To je specifična imovinsko-pravna trakavica⁵⁵ između obitelji Hennyngg-Teuffenbach i kneza Andrije Bathory⁵⁶ oko samog posjeda i njene posljedice na seljake. Bathory 1564. godine prodaje svoj dio vlastelinstva ugarskom velikašu i svima poznatom čovjeku Franji Tahyu koji se kasnije proslavio svojim silništvom nad susjedgradskim kmetovima. Takav spoj može se reći državne politike i samovolje pojedinog velikaša dovesti će do previranja među podložnicima i stvaranja svijesti da jedino svojim vlastitim snagama mogu preokrenuti situaciju u svoju korist.

⁵⁴Adamček, J. *Seljačka buna 1573.*, str. 8.

⁵⁵Klaić, N. *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću.* str. 43.

⁵⁶Adamček, J. *Seljačka buna 1573.*, str. 6.

2. DIO

Analiza koju sam proveo u prvom dijelu ovoga rada omogućuje nam da shvatimo uvjete i razloge koji su doveli do izbijanja velike seljačke bune 1573.godine. Drugi dio rada donosi komparaciju tog stanja sa stanjem u samom središtu bune-Susjedgradsko stubičkom vlastelinstvu- ali i dodatne probleme koji su opterećivali zavisne seljake ovog posjeda.

A. FEUDALNA RENTA NA SUSJEDGRADU I STUBICI UOČI SELJAČKE BUNE 1573.GODINE

Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo zbog svojeg položaja i udaljenosti od same vojne granice u 16.stoljeću spada u red najvećih vlastelinskih posjeda u Hrvatskoj.⁵⁷ Sama sigurnost koju je pružala određena udaljenost od ratnih zbivanja utjecala je i na naseljenost tog vlastelinstva.⁵⁸ Ono je gotovo u potpunosti naseljeno i na njemu ne nalazimo pustih selišta.⁵⁹ Takva situacija omogućavala je da privreda funkcionira bez većih potresa što je vlastelinima omogućavalo neometanu eksploataciju. Kao što je već i prije navedeno naturalna renta postaje glavni oblik feudalne eksploatacije kmetova u 16.stoljeću. Takav obrazac vidljiv je i na Susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu.

Što se tiče novčane rente ona se sastojala od četiri vrste novčanih podavanja koje su se nazivale zajedničkim imenom redovite selišne daće.⁶⁰ To su:

1.Redovite novčane daće (jurjevščina i martinščina)

2.kravje

3.kunovina

4.crkvena desetina

5.izvanredne novčane daće

⁵⁷ Adamček, J. „*Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči seljačke bune 1573.*“, str. 142.

⁵⁸ Brgles, B. „*Toponimija na području Susjedgradskog vlastelinstva u srednjovjekovnim i ranonovovijekovnim pisanim izvorima*“ str.10.

⁵⁹ Adamček, J. „*Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči seljačke bune 1573.*“, str. 143.

⁶⁰ Isto., str. 185.

Jurjevščina i martinščina su redovite novčane daće koje su pobirane redovito o blagdanu Sv. Jurja i Sv. Martina. One su pobirane proporcionalno sa veličinom selišnog posjeda pa su s toga oni kmetovi s manjim posjedom plaćali manje od onih kmetova koji su raspolagali sa više zemlje. Isti je slučaj i sa drugim susjedgradsko-stubičkim novčanim daćama kravje i kunovina. Te novčane daće godinama se nisu mijenjale te stoga ne predstavljaju prevelik teret za kmetove, a s godinama se postepeno ukidaju-posebice sa dolaskom 17.stoljeća kada započinje i ranije naveden proces refeudalizacije.⁶¹ S crkvenom desetinom je međutim priča nešto drugačija. Vidjeli smo već da tijekom 15. stoljeća dolazi do sve većeg pritiska vlastelina da crkvenu desetinu prigrabe sebi, a kao određenu kompenzaciju crkva, tj. svećenik bi dobivao određenu svotu novca. U tom su naumu i uspijevali i na Susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu. Naime, Doroteja Susjedgradska je 1475.godine sklopila s kaptolom sporazum o načinu pobiranja ove daće.⁶² Unatoč tome što je kaptol imao napismeno da smije pobirati svoju zakonom mu propisanu daću on je i unatoč tome vrlo često bio onemogućavan u svom naumu. Posjednici Susjedgrada su iz godine u godinu uzurpirali njeno pobiranje pa se kaptol iz tog razloga žalio i samom vladaru u nekoliko navrata. Bilo je to 1536., 1542., i 1547.godine.⁶³ Kako te žalbe nisu urodile plodom kaptol naposljetku posustaje i 1548.godine daje svoje pravo na desetinu pod zajam Susjedgradsko-stubičkog vlastelina. No s promjena koje se, kao što je već objašnjeno, događaju tijekom stoljeća odlučeno je da se desetina pobire u poljoprivrednim proizvodima pa se iz tog razloga ona od tada može smatrati i naturalnim podavanjem. Takva promjena zadesila je Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo godine 1567. kada su kmetovi zbog pada vrijednosti novca platili samo petinu njene stvarne vrijednosti.⁶⁴ Naime, tada su suvlasnici vlastelinstva, Tahy na donjostubičkom dijelu i ugarska kraljevska komora s upraviteljem Stjepanom Grdakom na Susjedgradskom djelu vlastelinstva, zbog vlastitih gubitaka započeli pobirati desetinu u naturalnom umjesto do tada prakticiranom novčanom obliku.⁶⁵ Takva promjena nije dočekana s mirom među zavisnim seljacima koji sada ustaju na oružje i otvoreno se bune protiv takvog načina eksploatacije.⁶⁶ Komorski je upravitelj na svom dijelu vlastelinstva uspio primiriti kmetove uz obećanje da će se založiti kod vladara da se prekine s otkupom desetine u naturi. Međutim, kmetovi na donjostubičkom dijelu vlastelinstva koje je bilo pod Tahyevom

⁶¹ Adamček, J. „*Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči seljačke bune 1573.*“, str. 185.

⁶² Isto., str. 185.

⁶³ Isto., str. 186.

⁶⁴ Isto., str. 191.

⁶⁵ Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća.*, str. 785.

⁶⁶ Klaić, N. *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću.*, str. 49.

upravom takva obećanja ne dobivaju te iz tog razloga ne prestaju s obustavom otpora te opsjedaju kaštel u kojem boravi Tahy i izjavljuju „da oni neće ni na koji način desetinu davati u naturi“. ⁶⁷ Seljaci uz to šalju u Beč caru svoju delegaciju koja ima za cilj da se potuži caru zbog promjene u pobiranju desetine koja sada zbog novog načina pobiranja za njih predstavlja veći teret no što je prije bila. Tahy je tu, mogli bismo je nazvati i prvu bunu susjedgradsko-stubičkih kmetova počeo gušiti no seljaci su i samoinicijativno prestali s otporom pošto je iz carskog grada 23.1.1568. godine stigla naredba da se desetina više ne pobire u naturi. ⁶⁸ Može se stoga zaključiti da je taj prvi otpor zavisnih seljaka urodio plodom. No, kao što će se i vidjeti Tahy nije dugo mirovao prekriženih ruku.

Uz ova novčana podavanja koja sam nabrojao valja pridodati i javne poreze koji su se pobirali od kmetova. ⁶⁹ Uz redovite novčane daće na vlastelinstvu se također pobirala i izvanredna novčana daća. Ta se daća s naročitim entuzijazmom utjerivala za vrijeme Tahyeve samostalne uprave nad vlastelinstvom od 1569. do 1572.godine. Koliko je to predstavljalo veliki problem za zavisne seljake svjedoče i sljedeći podaci. Naime godine 1567. protiv Tahya je provedena istraga na čelu sa ugarskom kraljevskom komorom koju je pokrenuo već spomenuti Stjepan Grdak. ⁷⁰ Kao vjerodostojni svjedoci, osim Tahyevih kmetova što je naročito bitno, navode se i podžupani zagrebačke županije Juraj Raškaj i Franjo Mrnjavčić. Prema iskazu navedenog Raškaja Tahy je od donjostubičkih kmetova te godine utjerao uz sve navedene redovne daće i sedam izvanrednih. ⁷¹ Svjedok u toj istrazi bila je također i zagrebačka općina Gradec koja je svjedočila da su mnogi susjedgradski kmetovi od njenih građana tražili novčani zajam kako bi mogli isplatiti sve Tahyeve izvanredne daće jer nisu imali dovoljno svog novca pošto im je trgovina bila stopirana. ⁷² Rezultat ovog procesa protiv Tahya bio je takav da je on u određenoj mjeri prestao inzistirati na novčanoj renti. No tome ipak nije bio povod toliko istraga već iscrpljenost seljaka koji do novaca više nisu mogli doći. Stoga Tahy pošto je iz seljaka kolokvijalno govoreći iscijedio novac do zadnje kapi, te pošto vrijednost novca sve više padala, prelazi komutacijom novčane rente na njen prirodni oblik.

⁶⁷ Klaić, N. *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća.*, str. 27.

⁶⁸ Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća.*, str. 785.

⁶⁹ Grafenauer, Bogo, *„Razvoj programa slovenskih seljačkih buna od 1473. do 1573.“*, str. 179.

⁷⁰ Klaić, N. *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću.*, str. 79.

⁷¹ Adamček, J. *„Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči seljačke bune 1573.“*, str. 189.

⁷² Isto., str. 189.

Svojim, kao što smo vidjeli, zakonom dopuštenim pravom prvokupa sebi uzima robu koju uz gotovo nikakvu kompenzaciju kasnije preprodaje po enormnim cijenama.⁷³

Struktura naturalne rente na ovom vlastelinstvu u drugoj polovici 16.stoljeća bila je ovakva:

1.Naturalne daće u vinu (gornica, desetina vina, herg)

2.Naturalne daće u žitaricama

Podaci pokazuju da su među naturalnim podavanjima najvažnije mjesto zauzimale vinske daće.⁷⁴ To je i razumljivo zbog prirodne konfiguracije terena u Hrvatskom zagorju koja nije podobna za neku intenzivniju ratarsku proizvodnju. Dakle, vinske su daće bile gornica, herg i desetina vina. Te su daće tada činile 62% ukupnih naturalnih podavanja.⁷⁵ Gornica je bila najvažnija vinska daća. Ona se u pravilu davala od površine vinograda, tj. vlastelin ju je svake godine pobirao u jednakom iznosu bez obzira na urod. Taky je tako jednak iznos gornice zahtijevao i od onih kmetova čije je vinograde primjerice neke godine poharala tuča.⁷⁶ Desetina vina se tradicionalno pobirala kao novčana renta no s godinama i ona postaje naturalno podavanje.⁷⁷ Međutim Tahyevoj pohlepi za što većom zaradom nije se naziralo kraja te je on odlučio povećati gornicu. To se povećanje gornice naziva herg. Iz prije navedenog procesa koji se 1567. godine vodio protiv Tahya saznajemo nešto više o tom povećanju. Stubički su se kmetovi tužili kraljevskim službenicima da im je povećanje nasilno nametnuto. Tužili su se da im je često nasilnim putem ulazilo u podrume, može se reći i da im je provaljivano, dok oni nisu bili prisutni tom događaju.⁷⁸ Ilija Gregorić, jedan od budućih vođa velike seljačke bune 1573., u toj je istrazi protiv Tahya tvrdio da je mnogim kmetovima na Susjedgradskom dijelu vlastelinstva povećana gornica. Prema podacima koji je navode u Susjedgradskom urbaru za 1566.godinu vidi se da je gornice pobrano 3356 vedara a herga, tj. povećanja gornice, 1166 vedara.⁷⁹ Iz tog se podatka vidi da je povećanje naturalne rente u vinu bilo znatno. Pronađeni računi susjedgradskih posjeda za godinu 1567. pokazuju da je doista težište feudalnog eksploatiranja bilo usmjereno na naturalnu rentu. Tako prihod Susjedgradskog dijela posjeda iznosi 6600 forinti. Kada se ta godišnja zarada analizira dolazi

⁷³Adamček, J. „*Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči seljačke bune 1573.*“, str. 190.

⁷⁴Kampuš, I. „*Javni tereti hrvatskih seljaka u razdoblju seljačke bune*“, str. 80.

⁷⁵Adamček, J. „*Uzroci i program Seljačke bune 1573. godine*“, str. 63.

⁷⁶Adamček, J. „*Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči seljačke bune 1573.*“, str. 188.

⁷⁷Adamček, J. „*Uzroci i program Seljačke bune 1573. godine*“, str. 62.

⁷⁸Grafenauer, Bogo, „*Razvoj programa slovenskih seljačkih buna od 1473. do 1573.*“, str. 182.

⁷⁹Adamček, J. „*Uzroci i program Seljačke bune 1573. godine*“, str. 59.

se do podatka da je 75% te vrijednosti vlastelin Tahy zaradio prodajom seljačkih proizvoda, prvenstveno vina, pobranih svojim pravom prvokupa putem naturalne rente. Ostatak tog prihoda dobivao je od alodijalne proizvodnje koja je iznosila 22% vrijednosti.⁸⁰

Što se tiče radne obaveze seljaka na Susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu postoji određena razlika u interpretaciji njene važnosti kao glavnog uzroka velike bune. Tako posebice prema interpretacijama starijih hrvatskih povjesničara nalazimo gotovo redovno upravo tlaku kao najbitniju stavku feudalne eksploatacije. Takvog je mišljenja primjerice Josip Hartinger i sovjetski povjesničar Bromlej. Međutim, s novijim istraživanjima arhivske građe i sistematskom obradom podataka iz popisa daća, koja je s najviše entuzijazma poveo Josip Adamček, dolazi se do drugačijih zaključaka. Naime, ne može se sa apsolutnom sigurnošću utvrditi koliki je teret tlaka predstavljala za Susjedgradsko-stubičke kmetove jer arhivski podaci o tome ne donose previše podataka. Tako prema već spomenutom urbaru iz 1566. godine tlaka zaista nije predstavljala glavni teret zavisnih seljaka.⁸¹ Naravno ona je bila teška fizička obaveza, pogotovo kada se radilo na obnovi tvrđava na samoj granici sa Turcima, ali nije bila takva da bi sustavno izrabljivala kmetove.⁸² Dokaz tome nalazimo u spisima sa suđenja Iliji Gregoriću koji izjavljuje da su kmetovi kada su bili zauzeti poslovima na svojoj zemlji a bilo je potrebno odraditi poslove na Tahyevoj zemlji slobodno slati svoje žene i kćeri te da se radi toga nitko nije bunio.⁸³ Tek se od 17. stoljeća počinje voditi sustavnija briga o evidenciji radne obaveze seljaka pa prema tome možemo smatrati da ona upravo tada dobiva na važnosti. Već i prije spomenuti proces refeudalizacije u 17.stoljeću pogodio je i ovo vlastelinstvo pa seljacima upravo tada prema sačuvanim registrima daju najviše tlake.⁸⁴

1571. godine zbog povećanja feudalnog izrabljivanja, u ovom slučaju povećanja gornice i nasilnog otkupa vina, među zavisnim seljacima ponovno je, slično kao i za nemira 1567., na površinu izbilo nezadovoljstvo i bijes.⁸⁵ Pobuna je izbila na takav način da su zavisni seljaci na stubičkom dijelu vlastelinstva ubili Tahyeva sakupljača daća te su se odbili pokoriti feudalčevoj vlasti.⁸⁶ Kao i u prethodnoj buni seljaci šalju svoju deputaciju vladaru u Beč, ali

⁸⁰Adamček, J. „*Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči seljačke bune 1573.*“, str. 62.

⁸¹Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća.*, str. 333.

⁸²Hartinger, J. *Hrvatsko-slovenska seljačka buna godine 1573.*, str. 34.

⁸³Adamček, J. „*Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči seljačke bune 1573.*“, str. 182.

⁸⁴Isto, str. 182.

⁸⁵Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća.*, Str. 785.

⁸⁶Adamček, J. *Seljačka buna 1573.*, str. 7.

paralelno s time nastavljaju i oružane akcije. Te pobunjene kmetove na Tahyevom dijelu vlastelinstva potpomagali su i ugarska kraljevska komora i obitelj Hennygovaca koja se pripremala za povratak na vlastelinstvo i koja je u svemu tome vidjela svoju korist. Kakav je odnos te obitelji bio prema potlačenim kmetovima nakon pobune 1571. bit će više riječi u podnaslovu pravna trakavica oko Susjedgradsko-stubičkog vlastelinstva. Sam Franjo Tahy nije raspolagao sa dovoljno sile da uguši tu bunu, te je iz tog razloga unajmio četu uskoka koju su pobunjeni seljaci uspjeli razbiti.⁸⁷ Uz već navedene probleme radi kojih je i otpor izbio seljaci su također izjavljivali da se bore za čast svojih žena, kćeri i sestara koje stari pohotnik Tahy obeščašćuje svojim bludništvom, te da su spremni prihvatiti za novog vlastelina bilo koga samo da se situacija promjeni.⁸⁸ U ovu se bunu uključio i tadašnji ban Juraj Drašković koji je molio seljake da se primire te da će se njihove tužbe riješiti ako treba i kod samog kralja. Uistinu na vlastelinstvo je pristigla kraljevska komisija no ona nije uspjela riješiti ništa.⁸⁹ A uskoro su dobili i mišljenje hrvatskog sabora o njihovom potezu. Naime, sabor je na zasjedanju 20.8.1572. godine zaključio da se Susjedgradsko-stubički kmetovi nisu pobunili samo protiv svog vlastelina Franje Tahya, nego i protiv „Njegova Veličanstva i slobodina cijele Kraljevine.“⁹⁰ Zapravo je sasvim očekivan takav postupak sabora koji je većinom i sastavljen od vlastele, pa bi izgledalo nekako kontradiktorno kada bi donosili odredbe koje nisu u skladu s njihovim interesima. U tako zategnutim okolnostima i neriješenim seljačkim problemima dolazi naredne godine do kulminacije netrpeljivosti koja će svoj epilog naći u velikoj buni. Tko je izvukao kraći kraj sasvim je jasno.

Iz izložene strukture feudalne rente na Susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu možemo izvući nekoliko zaključaka:

1. U strukturi naturalne rente na Susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu tijekom 16.stoljeća naturalna renta postaje najznačajnije sredstvo feudalne eksploatacije.
2. Tahy, isto kao i većina onodobne vlastele, vrši pritisak na pravo prvokupa proizvoda svojih kmetova te izvršuje monopol nad trgovinom.
3. Zakup i pretvaranje crkvene desetine u naturalno podavanje dodatno pogoršava položaj kmetova Susjedgrada i Stubice.

⁸⁷Adamček, J. *Seljačka buna 1573.*, str. 9.

⁸⁸Grafenauer, Bogo, „*Razvoj programa slovenskih seljačkih buna od 1473. do 1573.*“, str. 177.

⁸⁹Adamček, J. *Seljačka buna 1573.*, str. 9.

⁹⁰Isto, str. 10.

4. Zavisni kmetovi ovog vlastelinstva zbog pogoršanja svojeg položaja podižu dva ustanka prije velike bune 1573.
5. Takvo pogoršano stanje i bezizlaznost iz situacije navodi kmetove na seljačku vojnu.

B. IMOVINSKO PRAVNI SPOR OKO SUSJEDGRADSKO-STUBIČKOG VLASTELINSTVA KAO DODATAN IZVOR SELJAČKOG NEZADOVOLJSTVA

Kompleksnost i samo dugotrajno rješavanje imovinsko pravnog spora oko Susjedgrasko-stubičkog vlastelinstva zbog svojih posljedica po kmetove i njihov kasniji bunt zahtijeva da mu se posveti posebno poglavlje. Spomenuo sam u prethodnom tekstu da je vlasništvo nad vlastelinstvom bilo podijeljeno između dviju pravnih osoba. S jedne strane to je Franjo Tahy koji kupnjom Susjedgradskog dijela vlastelinstva 1564.godine ulazi u priču, dok se s druge strane nalazi vlastelinska obitelj Hennyng-Teuffenbach koja se žustro usprotivila dolasku Tahya na vlastelinstvo te su smatrali da imaju pravo otkupa Tahyevog dijela od prijašnjeg vlasnika kneza Bathorya.⁹¹ Tako momentalno nastaje neprijateljstvo među vlasnicima posjeda koje se ogleda i u oružanim sukobima u kojima sudjeluju i sami kmetovi. Već nakon godinu dana nakon dolaska Tahya naoružani ljudi Uršule Meknyczer, udovice Andrije Hennynga, napali su Tahya te su tim iznenadnim prepadom 27.1.1565. protjerali njegovu obitelj uz silna ponižavanja sa Susjedgradskog dijela vlastelinstva. Tim uspješnim vojnim činom Hennyngovci postaju vlasnici oba dva dijela vlastelinstva.⁹² No Tahy se s tom situacijom ne miri. Pogotovo jer ima jaku političku pozadinu koja je sposobna da mu pomogne u njegovim zamislima. Među Tahyevom potporom najznačajniju ulogu odigrao je ban Petar Erdody koji podiže na oružje i državnu vojsku koja ide u pomoć poraženom Tahyu da povрати svoj dio posjeda. Ali obitelj Hennygovaca tu vojsku dočekuje priprema te ju uspijeva pobijediti u bitci koja se održala kod Susjedgrada 3.8.1565. godine. Za tu pobjedu Hennygovaca velike su zasluge imali i susjedgradski kmetovi koji staju na njihovu stranu ponukani danim im obećanjima o smanjenju njihovih feudalnih renti-poglavito naturalnih.⁹³ No kako su u ovoj bitci pobijedili redovnu hrvatsku vojsku Hennygovci u strahu da ne budu proglašeni državnim neprijateljima odustaju od daljnje borbe za vlastelinstvo te se povlače

⁹¹Klaić, N. *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću.*,str. 77.

⁹²Adamček, J. *Seljačka buna 1573.*, str. 11.

⁹³Klaić, N. *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću.*,str.80.

ostavljajući tako svoje dotadašnje suradnike, među kojima su bili i brojni kmetovi, na milost novoj upravi.⁹⁴ Tako od godine 1566. vlastelinstvom upravljaju ugarska komorska uprava Hennygovskim polovicom sa Stjepan Gerdakom na čelu Susjedgradskom dijelu i Tahyem na Stubičkom dijelu. Takva dvostruka uprava traje do 1569. godine i obilježena je nestabilnošću, naročito na Tahyevom dijelu posjeda čiji su i postupci prema kmetovima bili znatno gori nego postupci komorske uprave. Prethodno sam već naveo bunu 1567. koja je izbila zbog pretvaranja desetine u naturalno podavanje i istragu koja je provedena protiv Tahya. 1569. godine Tahy uspijeva dobiti cijelo vlastelinstvo pod svoju upravu. U tome uspijeva zato što mu car Maksimilijan II. duguje svotu od 4888 forinti za uzdržavanje vojske u Kaniži. Kako svota nije podmirena car je odlučio da umjesto novca Tahyu podmiri dugovanje tako da mu u zakup preda i susjedgradski dio vlastelinstva koji još uvijek pravno pripada obitelji Hennyng.⁹⁵ Tako započinje Tahyeva samouprava koja traje do 1571. Takav je postupak cara sada pak izazvao negodovanje kod Hennygovaca koji ne miruju u svom naumu da se vrate na vlastelinstvo. Uspijevaju cara privoliti na svoju stranu te za 10000 forinti uspijevaju od njega dobiti pomilovanje zbog oružanog sukoba iz 1566. kod Susjedgrada kada su potukli državnu vojsku, te se 6.8.1572.godine vraćaju na posjed.⁹⁶ Povratku Hennygovaca na vlastelinstvo pogodovala su i malverzacije koje je sprovodio upravitelj Gerdak koji je, istina skupljao feudalne rente u manjem obimu, zamračivao prihode. Također uspješna vojna akcija na stubički kaštel osigurava njihov povratak.⁹⁷

Ranije sam spomenuo bunu na stubičkom dijelu vlastelinstva koja je izbila 1571. godine protiv Tahyevog nasilnog otkupa vina i povećanja naturalne rente gornice. Takva situacija pogodovala je Uršuli Meknyczer koja u tim pobunjenim kmetovima i njihovoj rebeliji vidi svoje saveznike i kojima obećava rješenje njihovog problema. Kmetovi iz tog razloga podržavaju njezin dolazak na vlastelinstvo i pomažu u usvajanju stubičkog kaštela.⁹⁸ Car Maksimilijan želi spriječiti daljnje raspirivanje sukoba i traži od suprotstavljenih strana da na saboru koji se održao 20.8.1572. riješe razmirice. Na zasjedanju tog sabora jasno se vidi nemar za kmetsko pitanje, štoviše proglašavaju ih pobunjenicima protiv Njegova Veličanstva i države.⁹⁹ Tahy na tom zasjedanju zahtijeva da se kmetovi kazne zbog bune koju

⁹⁴ Adamček, J. *Seljačka buna 1573.*, str. 12.

⁹⁵ Klaić, N. *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću.*, str. 81.

⁹⁶ Isto, str. 81.

⁹⁷ Isto, str. 84.

⁹⁸ Isto, str. 79.

⁹⁹ Adamček, J. *Seljačka buna 1573.*, str. 13.

su prouzročili i štete koju su mu nanijeli, a Uršula pristaje na Tahyevo pravo da se kazna izvrši ali najprije zahtijeva podjelu vlastelinstva.¹⁰⁰ Takav scenarij se i obistinio. Dakle, jasno je vidljivo da su kmetovi poslužili samo kao oruđe za ispunjavanje nečijih interesa te da su svoju vrijednost imali jedino do ispunjenja željenog cilja a nakon toga gube svaki značaj. Tako izigrani gube povjerenje i u svoje vlasteline ali i u državne institucije koje njihovu borbu ne prihvaćaju.

ZAKLJUČAK

Ovim radom pokazao sam svu kompleksnost društveno političkih odnosa koji su bili na dijelu prije velike seljačke bune i koji su svojim utjecajem bili i njen uzrokovatelj. Velike promjene koje su zadesile onodobnu Hrvatsku državu sa prelaskom u 16. stoljeće najviše su pogodovala povlaštenim društvenim slojevima koji su se u tom metežu uspjeli najbolje snaći, tj. sami su svojim političkim utjecajem bili tvorci svog poboljšanog položaja. Tako ta novonastala situacija naročito utječe na domenu feudalne eksploatacija koja sada poprima nove konotacije. Vrijednost novca slabi pa iz tog razloga sve se manje pažnje obraćalo pobiranju novčane rente. Ono što je vrijedilo i što je zadržavalo svoju vrijednost bila je roba, tj. seljački poljoprivredni proizvodi, koji su se mogli skladištiti i prodavati kada bi feudalcu cijena najviše odgovarala. Takvu situaciju nalazimo na svim hrvatskim vlastelinstvima, pa tako i na Susjedgrasko-stubičkom koje predstavlja samo središte seljačke puntarije. Iz tog se razloga vodi politika feudalne klase za komutacijom svih feudalnih renta u njen prirodni ekvivalent, dok se sama prirodna renta povećava. Želja za zaradom navodi povlaštenu klasu i na zakup crkvene desetine u svoje ruke te se i ta renta pretvara u prirodno podavanje. Slijedom takvih događaja ispaštaju oni najosjetljiviji na promjene u društveno-ekonomskom sistemu, tj. zavisni seljaci.

Dakle, povod izbijanju seljačke bune nije i ne može biti neki trenutni događaj koji bi imao takvu snagu da pokrene seljačku masu. Takav povod morao je nastajati kroz duže vrijeme te on označavati proces koji je naposljetku doveo do kulminacije nezadovoljstva manifestiranog bunom.

¹⁰⁰Klaić, N. *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću.*, str. 84.

Stoga, na ovom mjestu navodim ove procese kao uzroke bune seljaka 1573. godine:

1. Pad seljačkog standarda i zarade novca u odnosu na 15. stoljeće.
2. Prisilan otkup seljačkih proizvoda feudalnim pravom prvokupa.
3. Feudalno monopoliziranje unutrašnje i vanjske trgovine i potiskivanje seljaka iz iste.
4. Sustavno povećanje naturalne rente.
5. Komutacija novčane rente u naturalni oblik čime dolazi do porasta feudalne eksploatacije.
6. Komutacija crkvene desetine u naturalni oblik.
7. Iskorištavanje zavisnih seljaka u imovinsko pravnome sporu te sustavna nebriga za poboljšanje njihovog položaja.

Takva zategnuta situacija u kojoj se ne pokazuje zainteresiranost vlastele i sabora za rješavanje seljačkih problema neminovno dolazi do organiziranja seljaka u skupinu koja dijeli iste interese i koja naposljetku rješenje svog pogoršanog položaja vidi u pobuni protiv svojih eksploatatora.

LITERATURA

KNJIGE:

1. Antoljak, S. *Bune pučana i seljaka u Hrvatskoj*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1956.
2. Adamček, J. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti : Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Odjel za hrvatsku povijest : Sveučilišna naklada Liber, 1980.
3. Adamček, J. *Bune i otpori: seljačke bune u Hrvatskoj u 17. stoljeću*. Zagreb : Globus : Filozofski fakultet, Zavod za hrvatsku povijest, 1987.
4. Adamček, J. *Seljačka buna 1573*. Donja Stubica: Odbor za proslavu 400 godišnjice seljačke bune 1573., 1968.
5. Hartinger, J. *Hrvatsko-slovenska seljačka buna godine 1573*. Zagreb, Osijek: Mudroslovni fakultet sveučilišta Franje Josipa I., 1911.
6. Klaić, N. *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u 16. i 17. stoljeću*. Beograd: Nolit, 1976.
7. Klaić, N. *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1981.

ZNANSTVENI ČLANCI:

1. Antoljak, S., „Nekoliko marginalnih opaski o seljačkoj buni 1573. godine“, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 5, (1973), 93–111.
2. Adamček, J. „Susjedgradsko-stubičko vlastelinstvo uoči seljačke bune 1573.“ http://www.historiografija.hr/hz/1966/HZ_19-20_8_ADAMCEK.pdf
3. Adamček, J. „Uzroci i program Seljačke bune 1573. godine“, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, 5 [1], (1973), 49–77.
4. Blaznik, P. „Razvoj feudalne rente u slovenskim pokrajinama do 16. stoljeća.“, Ljubljana, 1973.
5. Brgles, B. „Toponimija na području Susjedgradskog vlastelinstva u srednjovjekovnim i ranonovovijekovnim pisanim izvorima“, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2011.

6. Gestrin, F., *Trgovina i seljačke bune u Sloveniji i Hrvatskoj u 16. stoljeću*, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, 5, (1973), 193–204.
7. Grafenauer, B. „Razvoj programa slovenskih seljačkih buna od 1473. do 1573.“, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, 5, (1973), 165–191.
8. Kampuš, I., *Javni tereti hrvatskih seljaka u razdoblju seljačke bune*, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, 5, (1973), 79–91.
9. Šidak, Jaroslav, „Seljačka buna godine 1573. u historiografiji“, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, 5, (1973), 7–30.